

ГЕОГРАФИЯ ФАНИНИ ЎҚИТИШ МЕТОДЛАРИ

Ахмедова Юлдуз Қосимовна-Навоий ДПИ география фани ўқитувчиси

Ибрагимов Хуршид- Навоий ДПИ география фани ўқитувчиси

Рахмонова Санобар-А.Навоий номидаги ўзбек тили ва адабиётига ихтисослаштирилган мактаби ўқитувчиси

География таълим методикаси – география таълим жараёнини тадқиқ қиладиган, унинг қонуниятларини аниқлайдиган фандир. География таълими методикаси – география ўқитишнинг мақсад – вазифаларини кўрсатиб беради, мактаб география курсларининг мазмуни ва унинг таълим – тарбиявий аҳамиятини аниқлайди, билимларнинг онгли ва мустақкам ўзлаштирилишини таъминлайдиган метод, усул ва йўллари асослаб беради, бошқача айтганда, таълим – тарбия масалаларини ҳал этиш йўллари кўрсатиб беради. География таълими методикаси география фанлари (умумий ер билими, картография, геология, иқлимшунослик, тупроқ географияси, ўсимликлар географияси, ҳайвонлар географияси, териклар табиий географияси, Ўзбекистон табиий географияси, Ўзбекистон ижтимоий – иқтисодий географияси ва чет мамлакатлари географияси) методологияси ва мазмуни билан бевосита боғлиқ у педагогика ва психологияси фанлари эришган ютуқларга таянади. География таълими методикаси педагогика фанлари каторига киради. Бизда география таълими методикаси марксистик методологиянинг асосий қоидаларига суяниб аниқланган географик далиллар, тушунча ва қонуниятларга, дидактика усулларига таянган ҳолда ўз вазифаларини белгилайди, ўз метод ва усулларини яратади, ҳамда шулар ёрдамида ҳаёт тақозо қилган турли муаммоларни ҳал этади. Ўқувчиларга таълим – тарбия бериш қонуниятларни тадқиқ қилар экан, методика фани география ўқитиш тажрибасини бойитади ва таълим – тарбия ишларининг сифатини яхшилашда география ўқитувчиларига бевосита амалий ёрдам беради.

География таълими методикасининг вазифалари қуйидагилардан иборат: ҳар бир мактаб география курсининг мақсади, мазмуни ва аҳамиятини белгилаш, улар мазмунини такомиллаштириш; ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда география фанидаги асосий ғоя, далил, тушунча қонуниятларини фокфеша олиш, ўқувчиларнинг билимларни онгли ўзлаштиришларига имкон берадиган таълим йўллари аниқлаш; географик маълумотлар асосида ўқувчилар дунёқарашини шакиллантириш ва уларни ахлоқли тарбиялаш йўллари кўрсатиб бериш; ўқитувчиларга амалий кўникма ва малакаларни сингдириш имкониятларини аниқлаш; таълим жараёнида ўқувчилар фаолиятини оширадиган мустақиллигини таъминлайдиган самарали метод ва усулларни аниқлаш; география фанининг умумий ва политехника таълими системасидаги, ўқувчиларни меҳнатга ўргатиш ва уларга ахлоқ тарбияси ҳамда эстетик тарбия беришдаги, ўқувчилар дунёқарашини шакиллантиришдаги маҳиятини ва вазифаларини очиқ бериш; география курсларига мос келадиган ва ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган, илмий жиҳатдан асосланган билимлар ва амалда текшириб кўрилган таълим – тарбия методлари билан ўқитувчиларни қуроллантириш; таълимни ташкил этиш турларини ишлаб чиқиши; дарслик ва бошқа ўқув қўлланмаларига қойиладиган талабларни ишлаб чиқиш; курслар бойича ўқувчиларнинг ёшига мос келадиган ўқув қуролларини ва улардан фойдаланиш методикасини ишлаб чиқиш; ўқувчиларнинг ўлкашунослик ва синфдан ташқи ишларнинг мазмуни, турлари ва методикаси билан таништириш.

География таълими методикаси асосан: 1) География таълимининг умумий методикаси, 2) Хусусий методикасидан иборат икки қисмга бўлинади. Умумий методика мактаб географиясига оид барча умумий масалалар – мактабгеографияси методикасининг тараққиёти, курсларнинг мазмуни, билимларни шакиллантириш ва машғулотларнинг ташкил этишнинг асосий йўллари ва бошқалар киради.

Хусусий методика мактаб географиясининг айрим курслари – табиатшунослик курси, табиий география бошланғич курси, материклар географияси, Ўзбекистоннинг табиий географияси, Ўзбекистон ижтимоий – иқтисодий географияси ва чет мамлакатлар иқтисодий географияси курсларининг аҳамияти, мазмуни, методикаси ва ўқитишни ташкил этиш хусусиятларини ўрганади.

География таълими методлари муоммоси педагогика фанларининг тарихида энг мухим муаммолардан бири бўлиб қолгон ва ҳозир ҳам шундай бўлиб қолмоқда. Бу муаммо буйича илмий тортишувлар ҳозир ҳам давом этмоқда. Ўқитиш методи деган тушунчани жуда кўп таърифлари бор, улардан энг кенг тарқалгани қуйидагича: «Ўқитиш методи - бу таълим мақсадларига эришишга юналтирилган ўқитувчи ва ўқувчининг ўзаро боғланган ва тартибга солинган фаолияти». Ўтган асрда Россия педагогикаси немис педагогикасн таъсирида булган. Шунинг учун 1877 йили немисчадан Оберлендернинг «География методикаси» деган китоби таржима қилинган ва 30 - йилларгача шу китоб буйича дарс бериб келинган. Бу китобда қуйидаги методлар ажратилган: аналитик - аввал умуман Ерни ўрганиб, кейин унинг қисмларини ўрганишга ўтилади. синтетик - аввал айрим жойларни ўрганиб, кейин умуман Ерни бир бутунлигини ўрганиш; конструктив ўқувчилар харита чизиш давомида Ер юзаси шакллари билан танишишади; ўзаро алоқа (ассотциацияли) - ўрганилаётган ходисалар орасидаги ўзаро алоқаларни очиб беришга асосий эътибор бериш; гурухлаштирувчи бир хил географик ходисаларни тоққослашга йўналтирилган. Ушбу методлар кейинчалик Д.Д. Семенов, Э.Ю.Потри, А.Ф.Соколов, В.П.Буданов, С.П.Аржанов томонидан қайта ишлаб чиқилди. С.П.Аржанов география ўқитиш усулларини қуйидаги гурухларга булади: аналитик, синтетик, контсентрик, ассотсиалаштирувчи, гурухлаштирувчи, таққослаш, тажриба, ўзаро алоқа, эвристик, догматик, синтетик - генетик, тажриба эвристика.

Ўқитиш методи деган тушунчани янги таърифи ишлаб чиқилди В.Г.Эрдели томонидан география ўқитиш методларини икки гурухга бўлиш таклиф қилинди:

а) умумий, бошқа фанларда ҳам қўлланиладиган; б) география фанининг хусусиятлари билан боғлиқ бўлган методлар (карта ва глобуслар билан ишлаш).

А.А. Половинкин 1938 й, Табiiй география методикаси" деган китобида қуйидаги методларни ажратади: оғзаки баён, хариталар, диапозитив, пластилин, дарслик, глобус билан ишлаш, экскурсия ва тажриба, В.П. Буданов 1939 й. „Табiiй географияни ўқитиш методикаси" деган китобида ўқитиш методига қуйидагича таъриф беради. Ўқувчиларни янги билим ва кўникмаларни ўзлаштиришини ўқитувчи томонидан бошқарилиши»

И.П.Буланок қуйидаги методларни ажратади: жонли сўз, дарслик билан ишлаш, глобус ва харита билан ишлаш, кўргазма, намоиш (иллюстртсия) методи, кузатиш ва тажриба.

Ҳозирги вақтда география ўқитиш методикасида , методларни билиш манбаларига қараб синфлаштириш қабул қилинган. Сухбат, маъруза, хариталар билан ишлаш, кузатиш, дарслик билан ишлаш, статистик маълумотлар билан ишлаш ва х.к. усуллар ҳозирги вақтда мактабда у ёки бу шаклда кенг қўлланилмоқда. Охирги вақтларда янги ўқитиш методларини қидириш кучайиб кетди. География ўқитиш методларини билиш манбаларига қараб синфлаштиришни танқид қилишга уринилмоқда, чунки бундай методлар асосан ташқи белгиларига қараб, болаларни ўқув фаолиятини ҳисобга олмаган қолда синфлаштирилган. Ўқитувчи билан ўқувчини мақсадларини аниқлаб олишимиз керак. Ўқитувчининг ўқитиш мақсадлари қуйидагилардан иборат: Ўқувчининг билим ва кўникмаларни егаллаганини таъминлаш; Ўқувчиларнинг онгини ривожланишини таъминлаш; эгалланган билим ва кўникмалар асосида ўқувчиларни шаклланишини таъминлаш, яъни уларни тарбиялаш.

Фойдаланган адабиётлар

1. Рафиқов А., Вахобов Х., Қаюмов А., Азимов Ш. «Амалий география» – Тошкент: 2008 й.
2. Алимқулов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015
3. Абдуллаев И.Х., Сейтджелилова Э.С. Амалий география фанини ўқитишда инновацион технологиялар. –Т.:2015
4. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.
5. Тўхтаўжаева М.Х. таҳрири остида. Педагогика назарияси ва тарихи //– Т.: —Молия-иқтисод», 2008.– 208 б
6. Алимқўлов Н.Р., Абдуллаев И.Х., Ҳолмуродов Ш.А. Амалий география. – Т.: 2015.
- 12.Абдуллаев И.Х. Биогеография асослари. Маърузалар матни. ТДПУ, 2012.